

2. Kjarasamningar

2.1 Heildarfjöldi kjarasamninga

Í skýrslu Kjaratölfræðinefndar frá september 2020 var fjallað ítarlega um þá kjarasamninga sem þá höfðu verið gerðir í samningalotunni sem hófst í ársbyrjun 2019. Í septemberbyrjun 2020 höfðu verið gerðir 285 formlegir kjarasamningar milli hinna ýmsu aðila og náðu þeir til tæplega 158 þúsund launamanna.

Fram til 15. apríl 2021 voru gerðir 35 kjarasamningar þannig að heildarfjöldi kjarasamninga í lotunni var orðinn 320. Þá var áætlað að 20 samningum væri ólokið, og eru viðræður í gangi um flesta þeirra, þannig að áætlaður fjöldi í lotunni allri verður 340.

2.2 Kjarasamningar gerðir frá september 2020 til 15. apríl 2021

2.2.1 ASÍ

Flestir samningar á almennum vinnumarkaði runnu út í árslok 2018 og var Lífskjarasamningurinn undirritaður rúmum þremur mánuðum eftir að fyrri samningar runnu út. Samningurinn, sem gerður var á milli Samtaka atvinnulífsins og 30 verkalýðsfélaga innan ASÍ með 77 þúsund félagsmenn, var dæmigerður þríhliða samningur sem stjórnvöld komu að með yfirlýsingu um ýmsa þætti sem liðkuðu fyrir samningsgerð. Í byrjun maí 2019 voru undirritaðir samningar við 6 stéttarfélag og sambönd iðnaðarmanna innan ASÍ og í júní voru gerðir samningar við tvö iðnaðarmannafélög til viðbótar. Á kjörskrá í atkvæðagreiðslum um þessa samninga voru tæplega 15.500 manns. Þar með höfðu allir almennir kjarasamningar stéttarfélaga innan ASÍ verið undirritaðir, og giltu þeir fyrir um 92 þúsund starfsmenn.

Í lok febrúar 2021 hafði 71 fyrirtækjasamningi á grundvelli Lífskjarasamningsins verið lokið og 14 samningum var ólokið. Viðræður um endurnýjun fyrirtækjasamninga aðildarfyrirtækja SA og hlutaðeigandi stéttarfélaga hafa nú staðið yfir í tæp tvö ár frá gerð hinna stefnumótandi samninga og standa enn.

2.2.2 BSRB

Kjaralotu BSRB lauk um miðjan september 2020 þegar Sjúkrliðafélag Íslands (SLFÍ) undirritaði kjarasamning við Samtök fyrirtækja í velferðarþjónustu (SFV) og Landssamband lögreglumanna (LL) við ríkið. Báðir samningarnir gilda frá 1. apríl 2019 til 31. mars 2023.

Kjarasamningur SLFÍ við SFV er í anda samninga félagsins við ríki, Reykjavíkurborg og sveitarfélögin hvað varðar launahækkanir. Í kjarasamningi LL við ríkið hækka laun til samræmis við almenna launahækkun á almennum vinnumarkaði fyrir árin 2019 og 2020 en ný launatafla tekur gildi frá og með 1. janúar 2021. Báðir samningarnir kveða á um styttingu vinnuvikunnar í dag- og vaktavinnu og um 30 daga orlof óháð aldri.

2.2.3 BHM

Kjarasamningslotu BHM gagnvart ríkinu lauk í lok október 2020 þegar Félag geislafræðinga náði samningum við SNR. Samningurinn gildir frá 1. apríl 2019 til 31. mars 2023. Kjarasamningurinn er í nokkru samræmi við þá kjarasamninga sem aðrar heilbrigðisstéttir höfðu gert við ríkið fram að því og felur m.a. í sér samkomulag um breytta útfærslu vinnutíma í dagvinnu og vaktavinnu (stytting vinnuvikunnar). Samningar náðust þá milli Félags íslenskra hljómlistarmanna og Sambands íslenskra sveitarfélaga í desember 2020 og við Leikfélag Reykjavíkur í apríl 2021. Kjarafélag viðskipta- og hagfræðinga náði samningum við Ríkisútvarpið í lok september 2020 en enn er ósamið milli Leikfélags Reykjavíkur og Félags íslenskra leikara. Í byrjun janúar 2021 náðist þá samkomulag milli BHM og Samtaka atvinnulífsins um styttingu vinnuvikunnar á almennum vinnumarkaði fyrir félagsmenn BHM. Með breytingunni voru vinnutímaákvæði kjarasamningsins aðlöguð að vinnutímaákvæðum kjarasamninga skrifstofufólks á almennum vinnumarkaði.

2.2.4 KÍ

Kjarasamningar KÍ og Sambands íslenskra sveitarfélaga voru ýmist lausir frá lokum júní eða júlí 2019. Samningar vegna leikskólakennara og stjórnenda í grunn- og leikskólum voru endurnýjaðir 10. júlí 2020, samningur vegna grunnskólakennara var endurnýjaður 7. október og samningur vegna kennara og stjórnenda í tónlistarskólum 9. desember. Gildistími allra fimm samninganna er til 31. desem-

ber 2021. Í samningunum er gert ráð fyrir sambærilegum hækkunum launataxta og samið var um á almennum markaði. Auk þess hefur undirbúningstími leikskólakennara vegna kennslu verið aukinn og tekið að hluta tillit til kennslureynslu stjórnenda í grunn-, leik- og tónlistarskólum þegar starfsreynsla þeirra er metin. Stefnt er að innleiðingu starfsmats fyrir grunnskólakennara í upphafi ársins 2022 og réttindastaða þeirra tónlistarskólakennara sem luku burtfararprófi frá viðurkenndum tónlistarskóla fyrir 1. desember 2018 hefur verið bætt.

Í apríl 2020 var gerður kjarasamningur milli ríkisins og KÍ með gildistíma til 31. desember 2020. Nýr samningur var svo gerður í lok mars 2021.

2.3 Fjöldi kjarasamninga í lotunni fram til febrúarloka 2021

Í skýrslu Kjaratölfræðinefndar frá september 2020 var í fyrsta sinn birt heildstætt yfirlit yfir undirritaða kjarasamninga í samningalotu og niðurstöður atkvæðagreiðslna stéttarfélaganna um þá, þ.m.t. fjölda á

Fjöldi kjarasamninga frá hlið atvinnurekenda

Vinnuveitendahlíð	Fjöldi samninga	Hlutfallsleg skipting
Samtök atvinnulífsins	127	40%
Ríki	60	19%
Sveitarfélög	78	24%
Aðrir aðilar	55	17%
Samtals	320	100%

Fjöldi launamanna frá hlið atvinnurekenda

Vinnuveitendahlíð	Fjöldi launamanna á atkvæðaskrá	Hlutfallsleg skipting
Samtök atvinnulífsins	108.500	64%
Ríki	23.000	14%
Sveitarfélög	30.700	18%
Aðrir aðilar	8.000	5%
Samtals	170.200	100%

Fjöldi kjarasamninga frá hlið stéttarfélaganna

Stéttarfélagahlíð	Fjöldi samninga	Hlutfallsleg skipting
ASÍ	146	46%
BSRB	53	17%
BHM	62	19%
KÍ	14	4%
Utan heildarsamtaka	45	14%
Samtals	320	100%

Fjöldi launamanna frá hlið stéttarfélaganna

Stéttarfélagahlíð	Fjöldi launamanna á atkvæðaskrá	Hlutfallsleg skipting
ASÍ	108.300	64%
BSRB	23.500	14%
BHM	10.000	6%
KÍ	10.700	6%
Utan heildarsamtaka	17.600	10%
Samtals	170.200	100%

kjörskrá. Fram til þess hafði ekki verið haldið utan um þessar upplýsingar með skipulögðum hætti og voru niðurstöður Kjaratölfræðinefndar settar fram með þeim fyrirvara að einstaka samninga kunni að hafa vantað í listann.

Þessi gagnasöfnun batnar stöðugt og er nú komin nokkuð góð mynd af því hvernig umhverfi kjarasamninga hér á landi lítur út. Af þeim 320 kjarasamningum sem höfðu verið gerðir í lok febrúar 2021 voru 40% gerðir af SA, 24% af sveitarfélögum, 19% af ríkinu og 17% af öðrum aðilum. Séð frá hinum enda borðsins höfðu 46% verið gerðir af aðildarfélögum ASÍ, 19% af aðildarfélögum BHM, 17% af

Fjöldi kjarasamninga eftir viðsemjendum og heildarsamtökum þeirra

	ASÍ	BSRB	BHM	KÍ	Utan heildarsamtaka	Samtals
Samtök atvinnulífsins	86	12	9	0	20	127
Sveitarfélög	27	15	23	5	8	78
Ríki	7	14	21	2	16	60
Aðrir aðilar	26	12	9	7	1	55
Samtals	146	53	62	14	45	320

Fjöldi á kjörskrá samninga eftir heildarsamtökum og viðsemjendum

	ASÍ	BSRB	BHM	KÍ	Utan heildarsamtaka	Samtals
Samtök atvinnulífsins	93.724	2.109	216	0	12.466	108.515
Sveitarfélög	6.871	11.809	2.956	8.623	407	30.666
Ríki	1.642	8.692	6.520	1.498	4.668	23.020
Aðrir aðilar	6.103	916	315	626	14	7.974
Samtals	108.340	23.526	10.007	10.747	17.555	170.175

Innbyrðis skipting fjölda launamanna á bak við kjarasamninga

	ASÍ	BSRB	BHM	KÍ	Utan heildarsamtaka	Samtals
Samtök atvinnulífsins	55,1%	1,2%	0,1%	0,0%	7,3%	64%
Sveitarfélög	4,0%	6,9%	1,7%	5,1%	0,2%	18%
Ríki	1,0%	5,1%	3,8%	0,9%	2,7%	14%
Aðrir aðilar	3,6%	0,5%	0,2%	0,4%	0,0%	5%
Samtals	63,7%	13,8%	5,9%	6,3%	10,3%	100%

aðildarfélögum BSRB, 14% af félögum utan heildarsamtaka og 4% af KÍ. Um 170 þúsund manns voru á kjörskrá vegna atkvæðagreiðslna um þá kjarasamninga samningarlotunnar sem tekist hafði að ljúka í lok febrúar 2021.

2.4 Næstum allir semja við næstum alla

Á íslenskum vinnumarkaði eru samtök sitt hvorum megin við borðið gjarnan þöruð saman í umræðunni. Einfalda myndin lítur þannig út að ASÍ semji við SA, og BSRB, BHM og KÍ semji við ríki og sveitarfélög. Skiptingin snýst þá einkum um almennan og opinberan vinnumarkað. Myndin er í raun mun flóknari vegna þess að stéttarfélög, bæði innan og utan heildarsamtaka launafólks, gera kjarasamninga við alla þrjá meginviðsemjendurna fyrir hönd atvinnurekenda, auk þess að gera samninga beint við aðra aðila, þ.e. einstök fyrirtæki og stofnanir sem standa utan þeirra. Sé litið á fjölda kjarasamninga og skiptingu þeirra á milli samningsaðila leit myndin svona út í lok ársins 2020.

Megindrættirnir í þessari mynd eru þeir að kjarasamningar aðildarfélaganna ASÍ og SA taka til um 94 þúsund launamanna, sem eru um 55% þeirra launamanna sem samningar hafa verið gerðir fyrir í þessari lotu. Að sama skapi taka samningar BSRB og sveitarfélaganna til um 12 þúsund launamanna, eða 6,9% alls hópsins, samningar aðildarfélaganna BHM og ríkisins til 6.500 manns, eða 3,8% hópsins, og samningar aðildarfélaganna KÍ við sveitarfélög til tæplega 9 þúsund félagsmanna, eða 5,1% alls hópsins.

2.5 Samningar á opinbera vinnumarkaðnum mun seinna á ferðinni

Samningalotan á opinbera vinnumarkaðnum tók mun lengri tíma en á þeim almenna hvað stærstu samningana varðar sem skýrist að hluta af því að samningar margra opinberra stéttarfélaganna runnu út síðar en á almennum vinnumarkaði. Samningsgerð á opinberum vinnumarkaði tók samt mun lengri tíma í þessari lotu en á þeim almenna sé litið fram hjá fyrirtækjasamningum. Í árslok 2020 höfðu sveitarfélög lokið öllum sínum samningum, en með kjarasamningi ríkisins og tveggja félaga framhaldsskólakennara í mars 2021 lauk lotunni að mestu í opinbera geiranum.

Rammagrein 2.1:

Aðkoma ríkissáttasemjara að kjaradeilum samningalotunnar 2019-2021

Yfirlit frá ríkissáttasemjara

Samningalota sú sem hófst hjá ríkissáttasemjara í janúar 2019 stendur enn, þrátt fyrir að langt sé um liðið síðan heildarsamkomulag tókst á almennum vinnumarkaði. Á tímabilinu hefur 90 kjaradeilum verið vísað til sáttameðferðar, þar af hafa náðst samningar í 78 málum, vegna 166 kjarasamninga, en 12 mál voru enn í sáttameðferð hjá embættinu 30. apríl 2021. Að baki liggja um 460 formlegir sáttafundir með aðkomu ríkissáttasemjara, en eðli málsins samkvæmt tekur mislangan tíma að leiða mál til lykta. Oft standa fundir yfir í tvo til þrjá daga með stuttum fundarhléum. Að auki hafa um 120 samningafundir verið haldnir í húsnæði embættisins í kjaradeilum án þess að deilunum hafi verið vísað til ríkissáttasemjara með formlegum hætti.

Í heild var kjaradeilum vísað til ríkissáttasemjara í rúmlega helmingi tilvika í yfirstandandi samningalotu, en þá hafa samningaviðræður oft staðið í fjölda mánaða eða ár án árangurs. Til samanburðar eru gerðir um 400 samningar í Noregi, og 125 þeirra var vísað til norska ríkissáttasemjarans í síðustu samningalotu þar í landi. Fjöldi samninga og fjöldi sáttamála er áþekkur á Íslandi og í Noregi, en í Noregi er vinnumarkaðurinn 15 sinnum fjölmennari en á Íslandi.

Í Svíþjóð, þar sem vinnumarkaðurinn er um 30 sinnum stærri en á Íslandi var í 35 málum vísað til ríkissáttasemjara í síðustu samningalotu.

Á Norðurlöndunum er almenna reglan sú að nýjir samningar taka gildi áður en þeir eldri renna sitt skeið á enda. Á Íslandi má telja á fingrum annarrar handar þau tilvik þar sem samningar hafa tekist áður en eldri samningur rennur út undanfarin áratug. Algengt er að ár líði frá því að samningur rennur út og þar til samkomulag næst um nýjan samning. Eitt meginmarkmið ríkissáttasemjara er að breyta þessu og styðja við að samningar náist áður en fyrri samningar renna út, til að draga óvissu fyrir launafólk og starfsemi stofnana og fyrirtækja.

Til að ná þessu markmiði leggur ríkissáttasemjari áherslu á fyrirbyggjandi sáttastörf, fræðslu og upplýsinga gjöf. Í því sambandi er nú unnið að uppsetningu ferla fyrir fyrirbyggjandi sáttastörf til að tryggja að þau verði markvissari og árangursríkari. Embættið hefur einnig markað sér stefnu í fræðslumálum og nýstofnað fræðsluráð embættisins kom saman í mars síðastliðnum. Í ráðinu eiga sæti fulltrúar aðila vinnumarkaðarins; ASÍ,

BSRB, BHM, KÍ, Samtaka atvinnulífsins, Reykjavíkurborgar, Sambands íslenskra sveitarfélaga, Samninganefndar ríkisins auk ríkissáttasemjara. Fræðsluráðið verður ráðgefandi í fræðslumálum embættisins og er hlutverk þess meðal annars að greina þarfir, aðstoða við þróun og uppbyggingu, fara yfir áætlanir og mat á árangri. Þá hefur vefur ríkissáttasemjara verið endurskoðaður frá grunni til að mæta breyttum áherslum.

Í síðustu skýrslu Kjaratölfræðinefndar lagði hún m.a. til að ríkissáttasemjari beitti sér fyrir úrbótun á söfnun og úrvinnslu heildarupplýsinga um kjarasamningagerðina: „Í skýrslunni er í fyrsta sinn birt kortlagning á umfangi kjarasamningsgerðar hér á landi. Reynt

var að afla upplýsinga um alla kjarasamninga sem gerðir hafa verið og á eftir að gera í þessari samningalotu, þar á meðal um fjölda á kjörskrá og niðurstöður atkvæðagreiðslna. Nefndin leggur til að ríkissáttasemjari beiti sér fyrir úrbótum á söfnun og úrvinnslu slíkra heildarupplýsinga.“ Ríkissáttasemjari hefur brugðist við þessu með verkefni sem felur í sér að allir gerðir kjarasamningar eru settir á rafrænt form og útbúinn er gagnagrunnur sem m.a. verður aðgengilegur á vefsíðu ríkissáttasemjara, þar sem finna má alla kjarasamninga á einum stað. Verkefnið er þegar hafið og verður fyrsta útgáfa gagnagrunnsins aðgengileg á vef embættisins fyrir árslok 2021.

2.6 Endurskoðun kjarasamninga í september 2020

Eins og fjallað var ítarlega um í septemberskýrslu Kjaratölfræðinefndar hvíldu kjarasamningarnir sem voru undirritaðir 4. apríl 2019, Lífskjarasamningurinn, á þremur forsendum; að kaupmáttur hafi aukist á samningstímanum, að vextir hafi lækkað fram að endurskoðun samningsins og að stjórnvöld hafi staðið við gefin fyrirheit samkvæmt yfirlýsingum ríkisstjórnarinnar sem gefnar voru í tengslum við samningana.

Óumdeilt er að kaupmáttur launa jókst á samningstímanum og stýrivextir lækkuðu um 3,5 prósentur á sama tíma. Aðilar voru því sammála um að þessar tvær forsendur hefðu staðist. Þá höfðu stjórnvöld efnt tímasett ákvæði yfirlýsingar um að lengja fæðingarlof, hækka barnabætur, auka framlög í almenna íbúðakerfið, fram- lengja heimild til að ráðstafa séreignarsparnaði inn á húsnæðislán og halda aftur af gjaldskrárhækkunum.

Aðilar voru hins vegar ekki sammála um hvort tímasett loforð stjórnvalda hefðu staðist varðandi ákvæði um bann við 40 ára verðtryggðum lánum. ASÍ taldi að fyrirhuguð framlagning frumvarps um það efni á næstu vikum fæli í sér efndir á þeim lið yfirlýsingar ríkisstjórnarinnar. SA töldu hins vegar að tiltekið tímasett viljrði í yfirlýsingu stjórnvalda frá 3. apríl 2019 hefði ekki gengið eftir.

Launa- og forsendunefnd ASÍ og SA lauk því störfum án þess að sameiginleg niðurstaða næðist um mat á forsendum. Alþýðusamband Íslands og aðildarfélög þess töldu ekki tilefni til að segja upp kjarasamningum á þessum tímamarki. SA lýstu því hins vegar yfir að forsendur kjarasamninga hefðu brostið og boðuðu til allsherjaratkvæðagreiðslu á meðal aðildarfyrirtækja um afstöðu þeirra til uppsagnar.

Ríkisstjórnin gaf þann 29. september út yfirlýsingu um átta nýjar stöðugleikaaðgerðir í tilefni af stöðu og viðræðum um forsendur Lífskjarasamningsins. Sama dag lagði framkvæmdastjórn SA mat á fyrirhugaðar aðgerðir stjórnvalda sem m.a. fólu í sér tímabundna lækkun tryggingagjalds, aðrar skattalegar ívilnanir og beina styrki til fyrirtækja sem höfðu orðið fyrir verulegu tekjufalli vegna faraldursins og varð niðurstaðan sú að falla frá fyrirhugaðri atkvæðagreiðslu meðal aðildarfyrirtækja í ljósi viðbótaraðgerða stjórnvalda.